

"İmana ait bilgilerden sonra en lâzım ve en mühim a'mal-i sâlihadır. Sâlih amel ise, maddî ve mânevî hukuk-u ibâda tecâvüz etmemekle, hukukullahı da bihakkın îfâ etmekten ibarettir." İzah eder misiniz? "Maddî ve mânevî hukuk-u ibâd" ne demektir?

Salih amel; faydalı iş, uygun iş demek olup, ıstılahta **Allah'ın razı olduğu işler, ibadetler** anlamına gelir ve namaz kılmaktan, doğru söylemeye kadar bütün faydalı işlere şümulü vardır.

Üstat Hazretleri bu derste **salih ameli "kul hakkına riayet"** ve **"hukukullahı îfâ"** olmak üzere iki maddede özetlemiş oldu. Kul hakkını da **maddî ve manevî** olmak üzere ikiye ayırdı.

Bilindiği gibi, **kul hakkını affetme yetkisi, sadece hakkına tecavüz edilen kula verilmiştir.** Bir insan başkasının malını haksız yere gasp etse, yüzlerce defa hacca gitmekle, binlerle rekat namaz kılmakla bu hakkı ödeyemiyor. Yaptığı bu salih amellerin sevabını almakla birlikte, kul hakkının günahı aynen sabit kalıyor. **Keza, kulun manevî hukukuna yapılan gıybet, iftira** gibi tecavüzlerde de o kul ile bizzât görüşüp helallik alınması gerekiyor.

Hukukullah denilince, kulun Rabbine karşı yapması gereken görevler anlaşılır. Bu noktada ilk sırayı **tevhid inancı** alır, yâni Allah'ı bir bilmek, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamak. Allah'ı Kur'ân-ı Kerîmin bildirdiği gibi bilen bir kul hukukullahı riayet etmiş olur. Keza, nimetlerine şükürle mukabele etmek, celâl tecellileri karşısında haşyet duymak, kemâl tecellilerini hayretle ve hayranlıkla seyretmek de hukukullahtandır.

Sorunun ikinci kısmına gelince;

Allah'ın kul üzerindeki en büyük hukuku, imandır. Kul, kendisini yoktan var eden Rabbine iman etmekle mükelleftir. Bu imanın Kur'anın bildirdiği gibi olması şarttır. Bunu **"tevhid"** takib eder. Allah'ı bir bilmek de kul üzerinde ilâhî bir haktır. Nitekim, Allah'a şirk koşmak (*tövbe edilmediği takdirde*), affa girmeyen en büyük cinayettir.

"Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bundan başkasını dilediği kimse için bağışlar." (Nisa, 4/48)

İmandan sonra, salih amel gelir. Salih amel, Allah'ın emirlerine uygun bir hayat sürmek demektir. Yaptığımız ticaret dürüst ise salihdir. Ettiğimiz ibadet ihlâslı ise salihdir. Gördüğümüz eşyayı, ilâhî birer eser olarak tefekkür edebiliyorsak bakışımız salihdir. Dinlediğimiz sözler, düşündüğümüz fikirler, kurduğumuz hayâller, sevdiğimiz mahbuplar meşru ise, helâl dairesi içinde ve rıza çizgisinde ise salihdir. Bunlar içerisinde, **“maddî ve mânevî hukuk-u ibada tecavüz etmemek”** çok önemli olmalı ki, salih amelin tarif cümlesine dahil olmuş.

Hukuk-u ibad, yâni **“kul hakkı”** geniş bir kavramdı. Kulun malına ve canına yapılan tecavüzler maddî hukuk, onun kalp ve ruhuna verilen zararlar, namusuna, haysiyet ve şerefine saldırımlar ise mânevî hukuk olarak değerlendirilmelidir.

Kulun maddî hukukuna en büyük tecavüz, öldürme hâdisesidir. İnsanın yaşama hakkına son verme, onun bu kâinatla olan bütün münasebetlerini bir anda kesip atma, kulu, Rabbine ibadetten alıkoyma, ilâhî eserleri tefekkürden, rahmanî nimetlere şükürden menetme cinayetidir.

“...Kim bir nefsi, kısas yahut yeryüzünde fesat çıkarma sebeplerinin biri olmaksızın öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibidir...” (Mâide, 5/32)

mealindeki âyet-i kerimenin tefsiri sadedinde Üstad Hazretleri, şu enteresan beyanda bulunur:

“Bir mâsumun hayatı, kanı, hatta umum beşer için de olsa heder olmaz. İki nazar-ı kudrette bir olduğu gibi, nazar-ı adalette de birdir.”(1)

Yâni, Allah'ın sonsuz kudretine nazaran bir insan yaratmakla bütün insanları yaratmak arasında fark olmadığı gibi, O'nun sonsuz rahmet ve adaleti noktasında da bir insanın öldürmekle bütün insanları öldürmek arasında fark yoktur. **İlahi adalet, bir tek kişinin öldürülmesine bütün bir insanlar öldürülmüşçesine önem verir.**

İnsanoğlu her nasılsa, başkalarının hakkını çiğnerken o insanların Allah'ın kulu olduklarını unutuyor. **“Ben Allah'ın bir kuluna zulmedersem, O'nun kahrına hedef olurum.”** diye düşünemiyor. Allah Resulü (asm.) de ümmetini kul hakkı konusunda defalarca ve değişik şekillerde ikaz etmiştir.

Sadece üç misâl:

“Mazlumun bedduasından sakınınız. Çünkü onun duasıyla Allah arasında perde yoktur.”(2)

“Ümmetimden müflis odur ki, kıyamet günü namaz ve zekâtla gelir. Ama, bu arada sövdüğü şu kimse, dövdüğü bir başka kimse dahi gelir. Bunun üzerine kendisinin hasenatından şuna verilir, buna verilir. Üzerinde haklar bitmeden kendi hasenatı tükenirse, o zaman onların hatalarından alınır kendisine yüklenir. Daha sonra cehenneme atılır.”(3)

“...Kaçmayarak, yalnız Allah’tan sevap bekleyip sabrederek, düşmana karşı durduğun halde öldürülürsen, borçlarından başka bütün günahlarına kefarete olur. Bunu bana Cibril söyledi.”(4)

Bu son hadis-i şeriften çok önemli bir hakikat dersi alıyoruz: Şehitlik de kul hakkını kaldırmıyor. Allah yolunda canını veren bir mü’min bunun büyük mükâfatını görmekte birlikte, kullara olan borçlarından kurtulamıyor. **Zira kul hakkının affını Cenâb-ı Hak kula bırakmıştır.**

Meselâ, gıybet eden bir insan gıybet ettiği kimseden helâllik almadıkça, bu cürmün ağır cezasından kendini kurtaramaz.

Dipnotlar:

(1) bk. [Sünûhat](#).

(2) bk. *Buhârî, Cihâd 180, Mezâlim 30, 35; Müslim, İman 31.*

(3) bk. *Müslim, Birr, 59.*

(4) bk. *Müslim, İmara 117.*